

Piotr Socha * Monika Utnik-Strugata

Het
MOOISTE BOEK
van grote
VIEZIGHEID
een onfrisse geschiedenis

Lannoo

Kamerpotten en sauskommen

Het spoeltoilet is een van de oudste uitvindingen in de geschiedenis van de mensheid. Interessant genoeg werd het een paar keer uitgevonden, in verschillende periodes en op verschillende plaatsen in de wereld.

5000 jaar geleden gebruikten de Egyptenaars stenen of houten banken met een opening erin, waaronder een schaal stond voor de uitwerpselen. Alleen de rijksten konden zich echter zo'n luxe veroorloven. 500 jaar later, in de stad Mohenjodaro, aan de rivier de Indus in het huidige Pakistan, had bijna elk huis een toilet. In de ruïnes van deze

metropool uit de oudheid is geen spoor terug te vinden van tempels of paleizen, maar de stad kon wel pronken met haar 700 waterputten en een groot openbaar zwembad. Meer nog, de stad had een rioolnetwerk, waarop de toiletten in de huizen waren aangesloten. Dat waren stenen banken met gaten erin die met putwater werden doorgespoeld.

Pas 1500 jaar later (omstreeks 800 v.Chr.) bereikten de oude Romeinen een vergelijkbaar niveau (zie p. 39). De rijksten hadden toiletten die op de riolen waren aangesloten en met emmers putwater werden doorgespoeld. Het toilet stond meestal in de keuken. Zo konden ze er ook keukenafval in gooien. De rest van de bevolking gebruikte tegen een kleine vergoeding de openbare toiletten, die helemaal anders waren dan die van ons. In een Romeins openbaar toilet deed men namelijk zijn behoefte in het gezelschap van anderen, keurig op een rij op een lange,

stenen bank met gaten erin. Van schaamte was er geen sprake. Integendeel, men kortte de tijd met grappen en gesprekken over politiek. Sommige historici denken zelfs dat een aantal van die toiletten zowel voor mannen als vrouwen waren bestemd.

In de middeleeuwse steden, die het zonder riolering moesten stellen (zie p. 99), was de situatie veel ernstiger. Middeleeuwers deden er hun gevoeg in latrines boven beerputten van soms wel vijf meter diep. Die lekten, waardoor het beervocht vaak doorsijpelde naar de waterputten in de buurt. Eenmaal vol, werd de beerput met aarde bedekt en

de latrine ergens anders geplaatst. Daarna werden de beerputten geruimd: de inhoud werd uitgestrooid op de akkers of in de rivieren, ofwel over de stadsmuren gegooid.

In tal van steden zijn latrines nog steeds in gebruik. De mobiele toiletten die je op festivalweides ziet, zijn daar een variant op. Tot de jaren 1920 deden Poolse plattelandsbewoners vaak hun gevoeg op het veld, in de tuin of in de varkensstal. Uit bezorgdheid om de gezondheid en hygiëne van de Poolse burgers vaardigde minister Felicjan Sławoj Skłodowski een decreet uit dat elk Pools huis verplicht een latrine te

hebben. Vervolgens reisde hij het hele land rond om te controleren of iedereen zijn richtlijnen wel had opgevolgd!

In middeleeuwse kastelen bevonden de toiletten zich in speciale torens of in erkers die uit de buitenmuren staken. Hierdoor viel de ontlasting rechtstreeks in de slotgracht. Dergelijke constructies zie je vooral in de burchten van de Teutoonse ridders of in de Wawelburch in Krakau. In een van de Waweltorens vind je in een kleine kamer een stenen plaat met een gat erin dat is afgedekt met een houten plank. Daaronder zit een schacht van acht meter

diep. Sinds de oudheid gebruikte men ook kamerpotten (zie p. 39). De gewone Romeinen gebruikten koperen potten, die voor de rijksten waren gemaakt van goud of zilver. Daarna verschenen er aardewerken urinoirs (zie p. 109), en nog later ook porseleinen urinoirs die soms zo fraai waren gedecoreerd dat ze konden worden verward met een soepterrine. Een van de modellen, de *bourdaloue*, was genoemd naar de 17de-eeuwse priester Louis Bourdaloue, die preken gaf in het paleis van Versailles. Die waren heel boeiend, maar ook vreselijk lang. Daarom namen de dames sauskommetjes mee naar de kapel om daar in alle discretie tijdens de mis te kunnen plassen. Porseleinfabrikanten uit de Nederlanden kopieerden dit idee en

begonnen al snel urinoirs te produceren in de langwerpige vorm van de *bourdaloue*.

Tegen het einde van de middeleeuwen hadden steeds meer welvarende families kisten of stoelen met een afdekbare opening in hun huis. Daaronder plaatsten ze een kamerpot of een emmertje. Vaak waren die toiletten prachtig versierd. De toiletstoel van de Italiaanse prinses Beatrice d'Este werd ontworpen door niemand minder dan Leonardo da Vinci (15de-16de eeuw). Het was een zilveren stoel met een beeldhouwde armleuning, een geborduurd, zijden baldakijn en een gouden pot. Haar echtgenoot bestelde ook nog een bijpassende muziekdoos, maar de kunstenaar wist eronderuit te komen door te zeggen dat hij het te druk had met

Het Laatste Avondmaal. Historici waren er lang van overtuigd dat het spoeltoilet op het einde van de 16de eeuw werd uitgevonden door de Engelse dichter John Harrington, de peetzoon van koningin Elizabeth I. Zij had zo'n installatie besteld voor een van haar paleizen. Meer geïnteresseerden waren er niet. De constructie was ingewikkeld en duur en uit de pot kwamen vieze geurtjes.

Pas in de 18de eeuw werd het idee weer opgerakeld. De doorbraak kwam er in 1771 toen de Schotse horlogemaker Alexander Cumming op het idee kwam om in de afvoerbuïs in de pot een zwanenhals (een S-vormige bocht) aan te brengen. Dankzij het water dat na het doorspoelen in de bocht bleef staan, kon de stank niet meer ontsnappen. Er bestond echter nog altijd geen echte riolering, waardoor men het afvalwater in beerputten, straatgoten en rivieren bleef lozen. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw (zie p. 99) begon men in de Europese steden degelijke rioolssystemen aan te leggen.

De Britten waren zeker niet de eerste gebruikers van de *water closet* (onze wc is een afkorting van dat Engelse woord). In 2000 ontdekten archeologen in het graf van een Chinese vorst uit de Han-dynastie

(1ste-3de eeuw n.Chr.) een spoeltoilet. Dankzij de armleuningen waarmee hij was uitgerust, was deze minutieus uitgevoerde stenen toiletstoel vast een stuk comfortabeler dan de huidige toiletten. Ook in het 3000 jaar oude koninklijk paleis in Knossos op Kreta werd een wc opgegraven (zie p. 157).

